

*dr Patrycja Zwiech*¹

Katedra Zarządzania Kapitałem Ludzkim/Instytut Zarządzania i Marketingu
Uniwersytet Szczeciński

Nadwyżka dochodów rozporządzalnych nad wydatkami a subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce

WPROWADZENIE

Artykuł przedstawia zróżnicowanie poziomu nadwyżki realnych dochodów rozporządzalnych nad wydatkami w poszczególnych grupach społeczno-ekonomicznych w Polsce na tle subiektywnej oceny ich sytuacji materialnej. Zróżnicowanie tych dochodów i wydatków między grupami społeczno-ekonomicznymi skutkuje różnymi poziomami jakości życia w tych grupach. Jednocześnie wysokość nadwyżki dochodów nad wydatkami powinna wpływać na subiektywną ocenę sytuacji materialnej, ukazując pozytywną zależność między tymi zmiennymi.

Badania nad nierównościami dochodów i nad konsumpcją ukazują, że subiektywna ocena własnej sytuacji materialnej nie zależy tylko od poziomu i zmian dochodów i wydatków oraz wysokości ewentualnej nadwyżki dochodów nad wydatkami, ale także od posiadanych zasobów majątkowych, dochodu i dobrobytu innych gospodarstw domowych [Bywalec, 2007, s. 118], akceptacji poziomu nierówności [Sen, 2000, s. 138–139; Kasprzyk, 2014, s. 113], stopnia zadowolenia i satysfakcji z posiadanych dóbr [Podolec, 2008, s. 109–123], czy efektu naśladownictwa wzorców zachodnioeuropejskich [Burgiel, 2009, s. 65].

Badania ukazujące zależność między oceną własnej sytuacji materialnej a uzyskiwanymi dochodami i ponoszonymi wydatkami przeprowadziły K. Hanusik i U. Łangowska-Szcześniak [Hanusik, Łangowska-Szcześniak, 2013, s. 83–97]. Przeprowadzona analiza ekonometryczna wykazała, że istnieje silna zależność oceny własnej sytuacji materialnej gospodarstw domowych od uzyskiwanych dochodów i wydatków. Z kolei badania B. Podolec ukazały, że sytuacja materialna gospodarstw domowych określona na podstawie subiektywnych ocen

¹ Adres korespondencyjny: ul. Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin, e-mail: patrycja-zwiech@tlen.pl.

gospodarstw domowych stanowi – spośród wszystkich zmiennych przyjętych do badania – najbardziej różnicujące kryterium ich podziału pod względem poziomu wydatków [Podolec, 2008, s. 123].

Powyżej opisane badania nie dotyczyły jednak zależności między nadwyżką dochodów nad wydatkami, jaka pozostaje gospodarstwom domowym, a subiektywną oceną własnej sytuacji materialnej. Dlatego też celem niniejszego artykułu jest ukazanie zależności między nadwyżką dochodów nad wydatkami a oceną własnej sytuacji materialnej gospodarstw domowych. Dodatkowo zostanie zobrazowane zróżnicowanie poziomu realnych dochodów, realnych wydatków oraz nadwyżki między tymi zmiennymi dla gospodarstw domowych z poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych w latach 2003–2013 w Polsce.

Aby zrealizować powyższy cel podjęto następujące pytania badawcze:

- 1) jak kształtuje się nadwyżka realnych dochodów nad realnymi wydatkami dla poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce?
- 2) jaka jest subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych z poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych?
- 3) czy subiektywna opinia gospodarstw domowych na temat własnej sytuacji materialnej powiązana jest z poziomem i zmianą nadwyżki dochodów nad wydatkami?

Przy grupowaniu gospodarstw domowych zastosowano podział gospodarstw domowych na grupy społeczno-ekonomiczne. Wyróżniono gospodarstwa: pracowników na stanowiskach nierobotniczych, pracowników na stanowiskach robotniczych, rolników, pracujących na własny rachunek, emerytów i rencistów. Okres badawczy obejmował lata 2003–2013. Posłużono się danymi z corocznych badań GUS pt. „Budżety gospodarstw domowych”². W niniejszym opracowaniu korzystano z danych odnoszących się do dochodu rozporządzalnego³ oraz do wydatków⁴. Ujęte w cenach bieżących dochody rozporządzalne

² Badanie budżetów gospodarstw domowych przeprowadzone zostało metodą reprezentacyjną opartą na próbie losowej, dającą możliwość uogólnienia uzyskanych wyników na wszystkie prywatne gospodarstwa domowe w Polsce [*Budżety...*, 2012, s. 12].

³ Dochód rozporządzalny zdefiniowano za GUS jako sumę bieżących dochodów gospodarstwa domowego z poszczególnych źródeł pomniejszoną o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych płacone przez płatnika w imieniu podatnika (od dochodów z pracy najmnej oraz od niektórych świadczeń z ubezpieczenia społecznego i świadczeń pozostałych), o podatki od dochodów z własności, podatki płacone przez osoby pracujące na własny rachunek, w tym przedstawicieli wolnych zawodów i osób użytkujących gospodarstwo indywidualne w rolnictwie oraz o składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. W skład dochodu rozporządzalnego wchodzi dochody pieniężne i niepieniężne, w tym spożycie naturalne (towary i usługi konsumpcyjne pobrane na potrzeby gospodarstwa domowego z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie bądź z prowadzonej działalności gospodarczej na własny rachunek) oraz towary i usługi otrzymane nieodpłatnie. Dochód rozporządzalny przeznaczony jest na wydatki oraz przyrost oszczędności [*Metodologia...*, 2011, s. 33].

⁴ Wydatki zdefiniowano jako sumę wydatków na towary i usługi konsumpcyjne oraz pozostałe wydatki. Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne obejmują towary zakupione za gotówkę,

oraz wydatki w badaniu GUS są przedstawiane w ujęciu nominalnym. Na początku badania doprowadzono do porównywalności danych eliminując skutki inflacji, w tym celu wykorzystując indeksy cen konsumpcyjnych (HICP) o podstawie stałej (2000 r. = 100). Dodatkowo w celu przeprowadzenia analizy subiektywnej oceny sytuacji materialnej gospodarstw domowych skonstruowano indeks subiektywnej oceny sytuacji materialnej, który ułatwia porównywalność odpowiedzi respondentów.

NADWYŻKA DOCHODÓW NAD WYDATKAMI

Dochód rozporządzalny, wydatki oraz nadwyżka dochodu nad wydatkami w cenach stałych z 2000 r. dla poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych zostały przedstawione w tabeli 1.

**Tabela 1. Dochód rozporządzalny,
wydatki oraz nadwyżka dochodu nad wydatkami w Polsce *per capita*
(w cenach stałych z 2000 r.)**

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ogółem											
D	629,51	656,61	665,03	719,71	780,56	843,16	863,95	900,24	891,03	895,26	902,76
W	595,60	620,27	602,88	642,08	680,63	729,25	741,61	748,26	737,20	735,84	737,80
ND	33,91	36,34	62,15	77,63	99,93	113,91	122,33	151,98	153,83	159,42	164,95
Pracownicy, w tym:											
D	675,18	698,45	672,49	714,81	769,05	846,65	870,78	905,07	903,30	902,77	907,49
W	622,72	640,98	597,74	631,05	664,96	715,35	729,87	738,91	730,61	727,66	729,90
ND	52,46	57,46	74,75	83,76	104,09	131,30	140,91	166,17	172,69	175,11	177,60
Pracownicy na stanowiskach robotniczych											
D	505,00	498,48	494,13	536,84	589,03	657,40	669,01	676,43	679,79	677,21	687,92
W	463,39	462,88	441,86	475,84	511,97	561,12	564,77	558,66	559,92	556,73	564,66
ND	41,62	35,61	52,27	61,00	77,07	96,28	104,24	117,77	119,87	120,48	123,34

przy użyciu karty płatniczej lub kredytowej, na kredyt, otrzymane bezpłatnie oraz spożycie naturalne. Pozostałe wydatki składają się z darów przekazanych innym gospodarstwom domowym i instytucjom niekomercyjnym, niektórych podatków i opłat niebieżących, w tym podatku od spadków i darowizn, podatku od nieruchomości, opłaty za wieczyste użytkowanie gruntu, zaliczek na podatek od dochodów osobistych oraz składek na ubezpieczenia społeczne płaconych samodzielnie przez podatnika, pozostałych rodzajów wydatków nieprzeznaczonych bezpośrednio na cele konsumpcyjne, w tym strat pieniężnych, odszkodowań za wyrządzone szkody [*Metodologia...*, 2011, s. 36].

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Pracownicy na stanowiskach nierobotniczych											
D	899,93	954,04	928,23	969,88	1 035,50	1 122,85	1 154,74	1 201,31	1 180,54	1 187,4	1 181,3
W	833,14	868,64	821,24	853,50	891,42	940,44	962,22	972,43	942,35	943,37	936,01
ND	66,79	85,40	106,99	116,38	144,08	182,41	192,51	228,88	238,19	244,05	245,29
Rolnicy											
D	438,77	483,04	529,41	594,61	711,56	715,60	685,28	773,23	714,51	764,39	803,43
W	426,64	452,97	466,30	494,62	516,77	559,33	551,94	571,51	534,51	549,43	545,25
ND	12,13	30,06	63,11	99,99	194,79	156,27	133,34	201,72	180,00	214,96	258,17
Pracujący na własny rachunek											
D	795,74	834,93	853,36	950,54	1 051,32	1 079,44	1 082,53	1 108,21	1 087,46	1 076,1	1 098,71
W	756,00	763,16	759,65	823,50	919,17	962,10	936,50	910,88	887,09	889,96	895,28
ND	39,74	71,77	93,71	127,04	132,15	117,35	146,04	197,34	200,37	186,14	203,43
Emeryci											
D	753,32	775,90	771,89	813,70	839,54	884,57	915,23	939,45	942,60	960,52	983,48
W	718,61	748,29	709,40	735,80	752,07	791,75	810,74	819,18	816,93	815,15	832,40
ND	34,71	27,62	62,49	77,90	87,47	92,82	104,49	120,26	125,67	145,37	151,08
Renciści											
D	520,76	546,73	543,01	590,47	634,05	647,08	674,84	698,59	703,69	696,17	699,65
W	523,49	552,68	528,04	568,71	595,85	621,80	650,59	653,61	652,04	648,52	656,66
ND	-2,73	-5,95	14,97	21,77	38,20	25,28	24,26	44,98	51,65	47,65	43,00

Uwagi: D – dochód rozporządzalny gospodarstwa domowego *per capita*; W – wydatki *per capita*; ND – nadwyżka dochodu nad wydatkami *per capita*.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Budżety..., 2004–2014; Roczne wskaźniki..., 2014].

Dochody rozporządzalne na osobę w cenach stałych wzrosły w okresie badawczym średnio z 629,51 zł do 902,76 zł (w cenach bieżących z 680,50 zł do 1299,07 zł). Zarówno w 2003 r., jak i w 2013 r., grupami osiągającymi najwyższe realne dochody rozporządzalne na osobę były gospodarstwa domowe pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz pracujących na własny rachunek. Na początku okresu badawczego najniższe dochody rozporządzalne na osobę osiągały natomiast gospodarstwa rolników oraz pracowników na stanowiskach robotniczych, a na końcu – pracowników na stanowiskach robotniczych i rencistów.

W latach 2003–2013 odnotowywano wzrost średniego dochodu realnego *per capita* (wyjątek stanowi rok 2011). Analizując zmiany dochodów w poszczególnych grupach społeczno-ekonomicznych sytuacja nie była już jednak tak pozytywna, bowiem w gospodarstwach pracowników na stanowiskach

robotniczych (w latach 2004, 2005, 2012), pracowników na stanowiskach nierobotniczych (2005, 2011, 2013), rolników (2009, 2011), pracujących na własny rachunek (2011, 2012) i rencistów (2005, 2012) odnotowano spadki tego dochodu.

Wydatki na osobę w cenach stałych wzrosły w okresie badawczym średnio z 595,60 zł do 737,80 zł (w cenach bieżących z 643,84 zł do 1061,70 zł). Zarówno w 2003 r., jak i w 2013 r., grupami odnotowującymi najwyższe wydatki na osobę były gospodarstwa domowe pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz pracujących na własny rachunek, a najniższymi – gospodarstwa rolników i pracowników na stanowiskach robotniczych.

Relacje między dochodami rozporządzalnymi a wydatkami ogółem *per capita* ukazują rosnącą nadwyżkę dochodów nad wydatkami. W 2003 r. nadwyżka ta średnio wynosiła w cenach stałych 33,91 zł, a w 2013 r. 164,95 zł. W 2003 r. najwyższą nadwyżkę odnotowano dla gospodarstw pracowników na stanowiskach nierobotniczych i robotniczych, a w 2013 r. w gospodarstwach rolników i pracowników na stanowiskach nierobotniczych. Największe zmiany nadwyżki w badanym okresie nastąpiły w grupie gospodarstw rolników.

Nadwyżkę dochodu nad wydatkami przedstawiono także w odniesieniu do dochodu rozporządzalnego w zależności od grupy społeczno-ekonomicznej, co zostało przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2. Nadwyżka dochodu nad wydatkami jako % dochodu rozporządzalnego

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
OGD	5,39	5,53	9,35	10,79	12,8	13,51	14,16	16,88	17,26	17,81	18,27
PR	7,77	8,23	11,12	11,72	13,54	15,51	16,18	18,36	19,12	19,4	19,57
PRSR	8,24	7,14	10,58	11,36	13,08	14,65	15,58	17,41	17,63	17,79	17,93
PRSNR	7,42	8,95	11,53	12	13,91	16,25	16,67	19,05	20,18	20,55	20,76
R	2,76	6,22	11,92	16,82	27,37	21,84	19,46	26,09	25,19	28,12	32,13
RWR	4,99	8,6	10,98	13,37	12,57	10,87	13,49	17,81	18,43	17,3	18,52
EM	4,61	3,56	8,1	9,57	10,42	10,49	11,42	12,8	13,33	15,13	15,36
RN	-0,52	-1,09	2,76	3,69	6,03	3,91	3,59	6,44	7,34	6,85	6,15

Uwagi: OGD – gospodarstwa domowe ogółem; PR – gospodarstwa pracowników; PRSR – gospodarstwa pracowników na stanowiskach robotniczych; PRSNR – gospodarstwa pracowników na stanowiskach robotniczych; R – gospodarstwa rolników; PWR – gospodarstwa pracujących na własny rachunek; EM – gospodarstwa emerytów; RN – gospodarstwa rencistów.

Źródło: obliczenia własne na podstawie tabeli 1.

Średnia nadwyżka dochodu nad wydatkami w odniesieniu do dochodu rozporządzalnego w badanym okresie wzrosła z 5,39% do 18,27%. W 2003 r. najwyższą nadwyżkę w relacji do dochodu odnotowano dla gospodarstw pracowników na stanowiskach robotniczych i nierobotniczych, a w 2013 r. w gospodarstwach rolników i pracowników na stanowiskach nierobotniczych.

WSKAŹNIK SUBIEKTYWNEJ OCENY SYTUACJI MATERIALNEJ

Nadwyżka urealnionego dochodu nad wydatkami dla poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych jest obiektywną miarą obrazującą sytuację gospodarstw domowych zarówno w czasie, jak i w relacji do innych grup. Można ją zestawić z subiektywną miarą opartą o odpowiedzi respondentów dotyczące sytuacji materialnej ich gospodarstw domowych. Subiektywną ocenę sytuacji materialnej poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Subiektywna ocena sytuacji materialnej poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce

Rok	2003	2009	2010	2011	2012	2013
Ogółem						
przeciętna	52,3	56,2	55,1	55,8	56,6	56,8
bardzo dobra i dobra	13	23,7	25,3	23,2	22,4	22,7
raczej zła i zła	34,8	20,1	19,6	21	20,9	20,5
Pracownicy, w tym:						
przeciętna	54,5	58	56,3	57,9	58,4	58,3
bardzo dobra i dobra	15,1	27,2	29	26,5	25,3	25,6
raczej zła i zła	30,4	14,8	14,7	15,7	16,3	16,2
Pracownicy na stanowisku robotniczym						
przeciętna	x	63,1	62,2	63,2	62,3	62,9
bardzo dobra i dobra	x	16,2	16,4	14,5	14,6	14,9
raczej zła i zła	x	20,8	21,4	22,4	23,1	22,3
Pracownicy na stanowisku nierobotniczym						
przeciętna	x	52,2	50,2	52,5	54,3	53,7
bardzo dobra i dobra	x	39,8	42,2	38,4	36,4	36,3
raczej zła i zła	x	8	7,6	9,1	9,4	10,1
Rolnicy						
przeciętna	56,9	63,4	65,3	64,7	65,5	67,5
bardzo dobra i dobra	6,8	20,9	22	21,9	21,3	21,7
raczej zła i zła	36,3	15,7	12,6	13,4	13,3	10,9
Pracujący na własny rachunek						
przeciętna	54,1	46,3	45,3	47,9	50,5	50,6
bardzo dobra i dobra	27,6	47,5	48,2	45	42,1	42
raczej zła i zła	18,3	6,3	6,5	7,2	7,4	7,5
Emeryci						
przeciętna	58	59,5	59,4	58,6	59,9	60,4
bardzo dobra i dobra	13,5	17,9	19	17,9	18,1	18,7
raczej zła i zła	28,5	22,6	21,5	23,5	22,1	21
Renciści						
przeciętna	43,5	49,2	47,3	48,3	50	49,2
bardzo dobra i dobra	5,5	8	10,3	8,8	8,8	9,4
raczej zła i zła	51	42,7	42,4	42,9	41,2	41,5

Uwagi: x – brak danych

Źródło: [Budżety..., 2004–2014].

Największa część gospodarstw domowych oceniała swoją sytuację materialną jako przeciętną. Jednocześnie w badanym okresie zwiększył się odsetek gospodarstw oceniających swoją sytuację jako bardzo dobrą i dobrą z 13% do 22,7%. Najlepiej swoją sytuację oceniają gospodarstwa osób pracujących na własny rachunek i pracowników na stanowiskach nierobotniczych.

W celu lepszego zobrazowania subiektywnej oceny gospodarstw domowych oraz zwiększenia porównywalności powyższych odpowiedzi skonstruowano wskaźnik subiektywnej oceny sytuacji materialnej. Odpowiedziom: „bardzo dobra i dobra” nadano wagę 3, „przeciętna” wagę 2 i „raczej zła i zła” 1, otrzymując wskaźnik z przedziału $<1;3>$. Wyniki przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Wskaźnik subiektywnej oceny sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce

Rok	2003	2009	2010	2011	2012	2013
OGD	1,784	2,036	2,057	2,022	2,013	2,022
PR	1,847	2,124	2,143	2,110	2,090	2,096
PRSR	x	1,956	1,950	1,923	1,915	1,928
PRSNR	x	2,318	2,346	2,293	2,272	2,264
R	1,705	2,052	2,092	2,085	2,082	2,110
RWR	2,093	2,414	2,417	2,380	2,347	2,347
EM	1,850	1,953	1,973	1,944	1,962	1,979
RN	1,545	1,651	1,679	1,659	1,676	1,681

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 3.

Ogólny wskaźnik subiektywnej oceny sytuacji materialnej wzrósł z 1,784 w 2003 r. do 2,022 w 2013 r. (o 13,3%). Analizując osobno poszczególne grupy społeczno-ekonomiczne można zauważyć znaczny wzrost tego wskaźnika w przypadku gospodarstw rolników (o 23,8%), chociaż jego poziom dalej jest niższy od wskaźnika dla gospodarstw pracujących na własny rachunek i pracowników na stanowiskach nierobotniczych. W przypadku gospodarstw pracowników wzrósł on o 13,5%, a osób pracujących na własny rachunek o 12,1%. W najmniejszym stopniu wskaźnik zmienił się w badanym czasie w gospodarstwach emerytów (o 7%) i rencistów (o 8,8%). Analizując powyższe dane można także zauważyć, że najlepiej swoją sytuację materialną oceniły gospodarstwa w 2010 roku. Później polepszyła się w nieznacznym stopniu tylko ocena gospodarstw rolników, emerytów i rencistów, a pracowników zarówno na stanowiskach nierobotniczych, jak i robotniczych oraz osób pracujących na własny rachunek pogorszyła się.

Zestawienie zmian nadwyżki dochodu rozporządzalnego nad wydatkami jako procentu dochodu rozporządzalnego oraz zmian wskaźnika subiektywnej oceny własnej sytuacji materialnej gospodarstw domowych przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Zmiany nadwyżki dochodu rozporządzalnego nad wydatkami oraz wskaźnika subiektywnej oceny sytuacji materialnej gospodarstw domowych dla poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce

Wyszczególnienie	2003–2013		2003–2009		2009–2013	
	zmiana nadwyżki (jako % dochodu rozporządzalnego)	zmiana wskaźnika subiektywnej oceny	zmiana nadwyżki (jako % dochodu rozporządzalnego)	zmiana wskaźnika subiektywnej oceny	zmiana nadwyżki (jako % dochodu rozporządzalnego)	zmiana wskaźnika subiektywnej oceny
OGD	12,88	0,238	8,77	0,252	4,11	-0,014
PR	11,80	0,249	8,41	0,277	3,39	-0,028
PRSR	9,69	x	7,34	x	2,35	-0,028
PRSNR	13,34	x	9,25	x	4,09	-0,054
R	29,37	0,405	16,70	0,347	12,67	0,058
RWR	13,53	0,254	8,50	0,321	5,03	-0,067
EM	10,75	0,129	6,81	0,103	3,94	0,026
RN	6,67	0,136	4,11	0,106	2,56	0,030

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabel 2 i 4.

W latach 2003–2013 nadwyżka dochodu rozporządzalnego nad wydatkami liczona jako procent tego dochodu wzrosła przeciętnie o 12,88 punktu procentowego. W największym stopniu wzrosła w przypadku grupy rolników – aż 29,37 pkt proc. (z 2,76% do 32,13% dochodu). W najmniejszym stopniu nadwyżka ta wzrosła dla gospodarstw rencistów (o 6,67 pkt proc.) i pracowników na stanowisku robotniczym (o 9,69 pkt proc.). Dla wszystkich grup społeczno-ekonomicznych nadwyżka ta wzrastała zarówno w latach 2003–2009, jak i 2009–2013.

Inaczej natomiast kształtowała się zmiana wskaźnika subiektywnej oceny. W latach 2003–2013 wskaźnik ten wzrósł średnio o 0,238, przy czym wzrósł w większym stopniu w latach 2003–2009, a w latach 2009–2013 zmalał. Podobnie jak w przypadku nadwyżki dochodu nad wydatkami, wskaźnik ten w największym stopniu wzrósł w gospodarstwach rolników (o 0,405), przy czym dla tych gospodarstw wskaźnik rósł zarówno w latach 2006–2009, jak i 2009–2013.

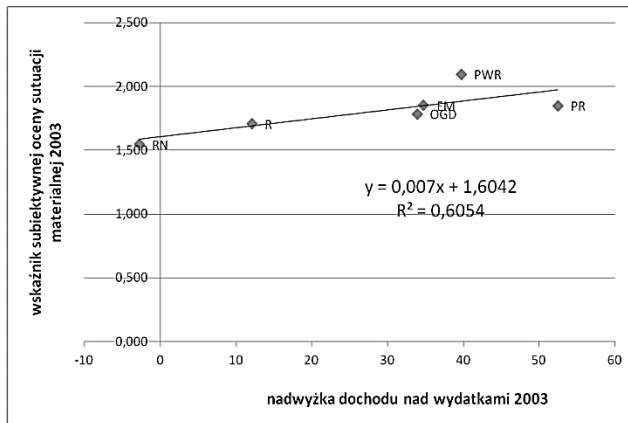
Pomimo tego, że nadwyżka realnych dochodów nad wydatkami wzrastała w całym badanym okresie (2003–2013), to można zauważyć, że od 2010 r. subiektywna ocena własnej sytuacji materialnej spadała w gospodarstwach domowych z wyjątkiem gospodarstw rolników, emerytów i rencistów. W przypadku pracowników pomimo tego, że zmiana nadwyżki dochodów nad wydatkami nie rosła tak szybko jak średnio dla Polski, to zmiana wskaźnika subiektywnej oceny była wyższa niż zmiana średniego wskaźnika dla Polski o 4,6% (w latach 2003–2013). W przypadku gospodarstw rolników i pracujących na własny rachunek zarówno zmiana nadwyżki była większa niż średnia zmiana dla Polski,

jak i zmiana wskaźnika subiektywnej oceny sytuacji materialnej. Dodatkowo w gospodarstwach rolników i emerytów zmiany nadwyżki nie pociągnęły za sobą adekwatnych zmian wskaźnika subiektywnej oceny.

NADWYŻKA DOCHODÓW NAD WYDATKAMI A WSKAŹNIK SUBIEKTYWNEJ OCENY SYTUACJI MATERIALNEJ

Aby odpowiedzieć na pytanie o zależność między poziomem nadwyżki dochodu nad wydatkami a wysokością wskaźnika subiektywnej oceny sytuacji materialnej przeprowadzono analizę zależności korelacyjnej między tymi cechami z wykorzystaniem współczynnika korelacji liniowej Pearsona. Na rysunku 1 przedstawiono wyniki tej analizy dla roku 2003, a na rysunku 2 dla roku 2013.

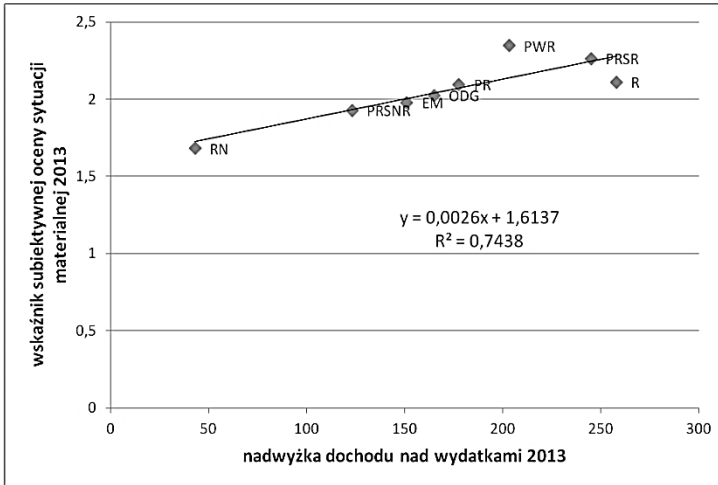
W obu przypadkach zidentyfikowano zależność pozytywną pomiędzy analizowanymi zmiennymi. Miary korelacji kształtowały się na poziomie dla roku 2003: 0,778, a dla roku 2013: 0,862 (miary istotne statystycznie), co wskazuje na znaczącą współzależność⁵. Obie zmienne były więc mocno skorelowane. W tych gospodarstwach, w których odnotowuje się wyższy poziom nadwyżki dochodów nad wydatkami, w tych również wyżej ocenia się własną sytuację materialną. Jednocześnie istnieje zależność między zmianami powyższych zmiennych, co przedstawiono na rysunku 3.

Rysunek 1. Zależność między poziomem nadwyżki dochodu nad wydatkami a wysokością wskaźnika subiektywnej oceny sytuacji materialnej w 2003 r.

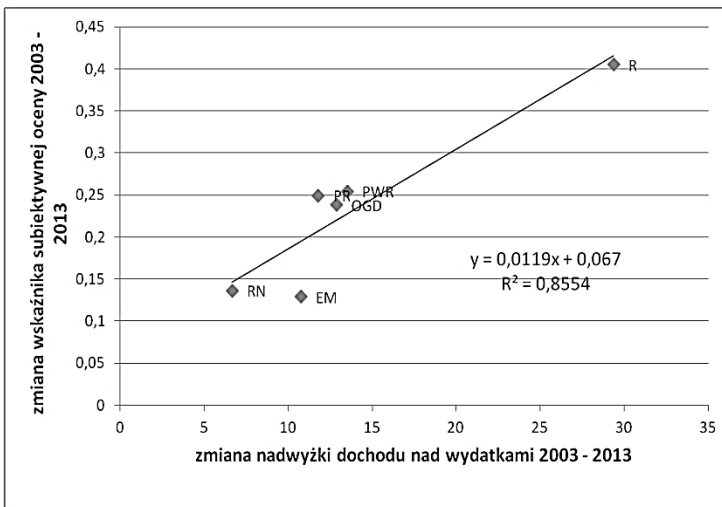
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 1 i 4.

⁵ Niezależnie od kierunku współzależności w przypadku, gdy współczynnik korelacji liniowej Pearsona przyjmował wartości powyżej 0,9 relację określano mianem silnej, dla wartości w przedziałach kolejno: od 0,7 do 0,9 – znaczącej, od 0,4 do 0,7 – umiarkowanej, od 0,2 do 0,4 – niskiej. Wartości miary korelacji poniżej 0,2 wskazywały na brak zależności.

Rysunek 2. Zależność między poziomem nadwyżki dochodu nad wydatkami a wysokością wskaźnika subiektywnej oceny sytuacji materialnej w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 1 i 4.

Rysunek 3. Zależność między zmianą nadwyżki dochodu nad wydatkami a zmianą wskaźnika subiektywnej oceny sytuacji materialnej w latach 2003–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 5.

W tym przypadku również zidentyfikowano zależność pozytywną, a miara korelacji kształtowała się na poziomie 0,925, co wskazuje na silną współzależność.

WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że najwyższą nadwyżkę dochodów nad wydatkami nie osiągały te gospodarstwa, które odnotowywały najwyższe dochody. W 2003 r. najwyższą nadwyżkę odnotowano dla gospodarstw pracowników na stanowiskach nierobotniczych i robotniczych, a w 2013 r. w gospodarstwach rolników i pracowników na stanowiskach nierobotniczych. Największe zmiany nadwyżki w badanym okresie nastąpiły w grupie gospodarstw rolników. Pomimo tego, że nadwyżka realnych dochodów nad wydatkami wzrastała w całym badanym okresie (w latach 2003–2013), to można zauważyć, że od 2010 r. subiektywna ocena własnej sytuacji materialnej spadała w gospodarstwach domowych pracowników (zarówno na stanowiskach robotniczych i nierobotniczych) i prowadzących własną działalność gospodarczą.

Próbując natomiast zbadać, czy istnieje zależność między poziomem i zmianami nadwyżki dochodów nad wydatkami a poziomem i zmianami oceny własnej sytuacji materialnej gospodarstw domowych stwierdzono, że istnieje w przypadku poziomu tych zmiennych – znacząca (miary korelacji: 0,778 i 0,862), a w przypadku zmian tych zmiennych – silna (miara korelacji: 0,925) dodatnia zależność.

BIBLIOGRAFIA

- Budżety gospodarstw domowych w 2013 r.*, 2014, GUS, Warszawa.
Budżety gospodarstw domowych w 2012 r., 2013, GUS, Warszawa.
Budżety gospodarstw domowych w 2011 r., 2012, GUS, Warszawa.
Budżety gospodarstw domowych w 2010 r., 2011, GUS, Warszawa.
Budżety gospodarstw domowych w 2009 r., 2010, GUS, Warszawa.
Budżety gospodarstw domowych w 2008 r., 2009, GUS, Warszawa.
Budżety gospodarstw domowych w 2007 r., 2008, GUS, Warszawa.
Budżety gospodarstw domowych w 2006 r., 2007, GUS, Warszawa.
Budżety gospodarstw domowych w 2005 r., 2006, GUS, Warszawa.
Budżety gospodarstw domowych w 2004 r., 2005, GUS, Warszawa.
Budżety gospodarstw domowych w 2003 r., 2004, GUS, Warszawa.
- Burgiel, A., 2009, *Przejmowanie wzorów konsumpcyjnych w kontekście stratyfikacji społecznej* [w:] *Konsument. Gospodarstwo domowe. Rynek. Polska – Europa*, red. Z. Kędzior, M. Jaciow, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Centrum Badań i Ekspertyz, Katowice.
- Bywalec Cz., 2007, *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*, PWN, Warszawa.
- Hanusik K., Łangowska-Szczeńniak U., 2013, *Uwarunkowania samooceny sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce w 2011 r.*, „Konsumpcja i Rozwój” nr 1.
- Kasprzyk B., 2014, *Nierówności ekonomiczne – ich postrzeganie i skala akceptacji społecznej*, „Studia Ekonomiczne” nr 240, cz. 2.
- Metodologia badania budżetów gospodarstw domowych*, 2011, GUS, Warszawa.

- Podolec B., 2008, *Spoleczno-ekonomiczne uwarunkowania sytuacji materialnej gospodarstw domowych* [w:] *Statystyka społeczna – dokonania, szanse, perspektywy*, Biblioteka Wiadomości Statystycznych, t. 57, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Roczne wskaźniki makroekonomiczne. Wskaźniki cen*, <http://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 15.09.2014 r.).
- Sen A., 2000, *Nierówności. Dalsze rozważania*, Znak, Kraków.

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie zależności między nadwyżką dochodów rozporządzalnych nad wydatkami a oceną własnej sytuacji materialnej gospodarstw domowych. Dodatkowo zostanie zobrazowane zróżnicowanie poziomu realnych dochodów, realnych wydatków oraz nadwyżki między tymi zmiennymi dla gospodarstw domowych z poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce. Dodatkowo w celu przeprowadzenia analizy subiektywnej oceny sytuacji materialnej gospodarstw domowych skonstruowano indeks subiektywnej oceny sytuacji materialnej. Do badania wykorzystano dane z badania budżetów gospodarstw domowych przeprowadzonego cyklicznie przez GUS. Okres badawczy obejmował lata 2003–2013. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że istnieje znacząca zależność oceny własnej sytuacji materialnej gospodarstw domowych od poziomu uzyskiwanej nadwyżki dochodów nad wydatkami (współczynnik korelacji wyniósł 0,778 dla 2003 r. i 0,862 dla 2013 r.) oraz silna zależność (współczynnik korelacji 0,925) między zmianami oceny własnej sytuacji materialnej gospodarstw domowych a zmianami uzyskiwanej nadwyżki. Dodatkowo stwierdzono, że najwyższą nadwyżkę dochodów nad wydatkami nie osiągały te gospodarstwa, które odnotowywały najwyższe dochody. W 2003 r. najwyższą nadwyżkę odnotowano dla gospodarstw pracowników na stanowiskach nierobotniczych i robotniczych, a w 2013 r. w gospodarstwach rolników i pracowników na stanowiskach nierobotniczych. Największe zmiany nadwyżki w badanym okresie nastąpiły w grupie gospodarstw rolników. Pomimo tego, że nadwyżka realnych dochodów nad wydatkami wzrastała w całym badanym okresie, to można zauważyć, że od 2010 roku subiektywna ocena własnej sytuacji materialnej spadała w gospodarstwach domowych pracowników (zarówno na stanowiskach robotniczych i nierobotniczych) i pracujących na własny rachunek.

Słowa kluczowe: gospodarstwo domowe, nadwyżka dochodu nad wydatkami, ocena sytuacji materialnej

Surplus of Households' Available Income per capita over Expenditures Compared with the Subject Evaluation of Financial Situation of Households in Poland

Summary

The aim of this paper is to show the correlation between the surplus of household's available income per capita over expenditures compared with the subjective assessment of household's financial standing in Poland. Additionally, the diversification of real income, real expenses and surplus of the said variables at households from certain socio-economic groups in Poland was shown. Additionally, to evaluate subjective assessment of financial statement of households, the index of subjective assessment of financial standing was constructed. The data on household's budgets obtained regularly by GUS was applied to carry out this study. The study was carried out from 2003 to 2013. The data shown there is a significant correlation between household's own assessment of financial standing and surplus of income over expenditures (correlation coefficient

in 2003 was 0.778 and in 2013 it was 0.862) as well as strong correlation (correlation coefficient was 0.925) between the changes in household's own assessment of financial standing and changing surplus. Additionally, it was determined that the highest surplus of income was not produced by households with the highest income. In 2003, the highest surplus was produced by white- and blue-collar workers, while in 2013 by farmers and white-collar workers. The most considerable changes within the time of study occurred in farmers' households. Although the surplus of real income over expenditures was increasing within the time of study, it was noticed that from 2010 on the subjective assessment of financial standing was decreasing in the households of workers (both blue- and white-collar) and those self-employed.

Keywords: household, surplus of income over expenditures, the subjective evaluation of financial situation of households

JEL: D12, P46